

INTELLEKTUAL MULK HUQUQLARINI BUZGANLIK UCHUN FUQAROLIK- HUQUQIY JAVOBGARLIK: MILLIY QONUNCHILIK VA RAQAMLI MUHIT MUAMMOLARI

Usmonqulova Maftuna Vali qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Fuqarolik huquqiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

e-mail: maftunausmonqulova2@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19689339>

Annotatsiya: Mazkur tezisdá intellektual mulk huquqlarini buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikning nazariy va amaliy jihatlari, xususan, O'zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligi asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar rivoji natijasida yuzaga kelayotgan yangi huquqiy muammolar, jumladan, onlayn platformalar va sun'iy intellekt bilan bog'liq huquqbuzarliklar o'rganiladi. Tadqiqotda mavjud huquqiy mexanizmlarning samaradorligi baholanib, ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: intellektual mulk, fuqarolik javobgarligi, huquqbuzarlik, mutlaq huquq, zarar, raqamli muhit, platformalar, sun'iy intellekt

Annotation

This thesis examines civil liability for infringement of intellectual property rights, focusing on both theoretical and practical aspects within the framework of the civil legislation of the Republic of Uzbekistan. It also explores emerging legal challenges caused by digitalization, including issues related to online platforms and artificial intelligence. The study evaluates the effectiveness of existing legal mechanisms and proposes recommendations for their improvement.

Keywords: intellectual property, civil liability, infringement, exclusive rights, damages, digital environment, platforms, artificial intelligence

Hozirgi kunda intellektual mulk huquqlarini himoya qilish fuqarolik huquqining muhim institutlaridan biri hisoblanadi. Intellektual faoliyat natijalarining iqtisodiy ahamiyati ortib borishi bilan ularni huquqiy muhofaza qilish zarurati ham kuchaymoqda.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida intellektual mulk obyektlari va ularga nisbatan huquqlar tizimi belgilab berilgan bo'lib, unga ko'ra fan, adabiyot va san'at asarlari, dasturlar, ixtirolar, tovar belgilari va boshqa obyektlar huquqiy muhofaza ostiga olinadi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar, internet va sun'iy intellektning rivojlanishi intellektual mulk huquqlarini buzishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bu esa fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutini qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

1. Intellektual mulk huquqlarini buzganlik uchun javobgarlik tushunchasi

Intellektual mulk huquqlarini buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik deganda, huquq egasining mutlaq huquqlarini buzgan shaxsga nisbatan zararlarni qoplash yoki huquqbuzarlik oqibatlarini bartaraf etish majburiyatining yuklatilishi tushuniladi.

Fuqarolik kodeksiga ko'ra, intellektual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlar huquq egasiga tegishli bo'lib, boshqa shaxslar ushbu obyektlardan faqat uning ruxsati bilan foydalanishi mumkin. Shu sababli, ruxsatsiz foydalanish huquqbuzarlik sifatida baholanadi.

Mazkur javobgarlikning asosiy elementlari quyidagilardan iborat:

- huquqbuzarlikning mavjudligi;
- zarar yetkazilishi;
- sababiy bog‘liqlik;
- ayb (ko‘pchilik hollarda).

2. Intellektual mulk huquqlarini himoya qilish usullari

Fuqarolik kodeksida intellektual mulk huquqlarini himoya qilishning turli usullari nazarda tutilgan. Jumladan:

- huquqbuzarlikni to‘xtatish;
- zararlarni qoplash;
- huquqbuzarlik sodir etilgan moddiy obyektlarni olib qo‘yish;
- buzilish haqida ma‘lumotni e‘lon qilish .

Mazkur usullar nafaqat buzilgan huquqni tiklash, balki kelgusida bunday huquqbuzarliklarning oldini olishga ham xizmat qiladi.

3. Raqamli muhitda javobgarlikning o‘ziga xos jihatlari

Raqamli muhitda intellektual mulk huquqlarini buzish an‘anaviy shakllardan farq qiladi.

Masalan:

- internet orqali asarlarni noqonuniy tarqatish;
- ijtimoiy tarmoqlarda ruxsatsiz foydalanish;
- onlayn platformalarda kontent joylashtirish.

Bunday holatlarda bir nechta subyekt ishtirok etadi:

- kontent yaratuvchi shaxs;
- uni joylashtirgan foydalanuvchi;
- platforma operatori.

Bu esa javobgarlikni aniqlashni murakkablashtiradi. Ayniqsa, platformalarning roli muhim bo‘lib, ular bevosita huquqbuzar bo‘lmasa-da, huquqbuzarlikning tarqalishiga sharoit yaratadi.

4. Sun‘iy intellekt va javobgarlik muammosi

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi intellektual mulk huquqlariga yangi tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Masalan, AI tomonidan yaratilgan kontent:

- mualliflik huquqini buzishi mumkin;
- mavjud asarlardan foydalanishi mumkin.

Biroq, sun‘iy intellekt huquq subyektini sifatida tan olinmaganligi sababli, javobgarlik uni yaratgan yoki undan foydalangan shaxslarga yuklatiladi.

Bu esa quyidagi savollarni keltirib chiqaradi:

- AI yaratgan natija kimga tegishli?
- huquqbuzarlik uchun kim javobgar?

Mazkur masalalar amaldagi qonunchilikda yetarli darajada tartibga solinmagan.

5. Huquqiy tartibga solishni takomillashtirish zarurati

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, amaldagi fuqarolik-huquqiy mexanizmlar barcha zamonaviy muammolarni to‘liq qamrab olmaydi.

Shu bois:

- platformalar javobgarligini aniq belgilash;
- raqamli muhitga moslashgan javobgarlik mexanizmlarini joriy etish;
- sun‘iy intellekt bilan bog‘liq munosabatlarni alohida tartibga solish zarur.

Ayrim hollarda esa alohida (sui generis) huquqiy yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

Intellectual mulk huquqlarini buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik zamonaviy sharoitda sezilarli darajada murakkablashib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning rivojlanishi an'anaviy javobgarlik modelini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda.

Amaldagi qonunchilik asosiy himoya mexanizmlarini belgilab bergan bo'lsa-da, ularni raqamli muhitga moslashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, intellektual mulk huquqlarini samarali himoya qilish uchun huquqiy bazani yanada takomillashtirish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
2. Levchenko A.I. Civil Liability for Harm Caused by Artificial Intelligence. 2022.
3. Trokhov M.S., Koloskova O.A., Glazov I.D. Civil Law Regulation of Artificial Intelligence in the Russian Federation. 2023.
4. WIPO. An International Guide to Patent Case Management for Judges. 2025.
5. Morri F. Civil Liability for Infringement of Intellectual and Industrial Property Rights. Springer.